

Bendt Alster og Christian Lindtner, *Gads religionshistoriske tekster*, København 1984.

I sammenligningen med Fengers *Religionshistoriske tekster*, er nærværende bog en væsentlig forbedring. *Gads religionshistoriske tekster* har et indbydende omslag og en flot typografi og tilbyder en bred vifte af tekster fra talrige områder. Afsnittene svarer nogenlunde til afsnittene i *Gads Illustreret Religionshistorie*, redigeret af Jes Peter Asmussen og Jørgen Læssøe (1968). De mange medforfattere (24) i *Gads religionshistoriske tekster*, hovedsageligt lingvister og religionssociologer, har oversat eller redigeret religionshistoriske tekster fra sumerisk, babylonsk-assyrisk, hettitisk og ægyptisk religion; zarathustrismen; religionerne i Indien, Østasien og Centralasien; græsk, romersk og hellenistisk religion samt manikæismen og mandæismen; nordisk og keltisk religion; islam; mesoamerikanske religioner; primitive religioner; samt endelig kristen mystik og askese. Dette alsidige udvalg af religionshistoriske tekster fra hele verden er et forsøg på at dække et behov på det danske marked. Som religionshistoriker hilser jeg et sådant initiativ velkommen. Men resultatet er noget blandet: sommetider glimrende, sommetider utilfredsstillende.

Der er ca. 25 mennesker i Danmark i dag, som er religionshistorikere af uddannelse. Deres ekspertiseområder er mangfoldige: græsk, romersk, hellenistisk, ægyptisk, gammelnordisk og sinhalesisk religion; islam; religionerne hos gammelkypere, maorierne, zunierne, Bellona-øboerne, hopi-indianerne, mende-folket, kPelle-folket; før-buddhistisk og buddhistisk Tibet; buddhismen og hinduismen. Uddannelsen i religionshistorien i Danmark går ud fra en fortrolighed med tale- eller skriftsproget i undersøgelsesområdet. Ud over denne sproglige viden har religionshistorikeren en bred erfaring på mange felter, som påvir-

ker hans eller hendes syn på religion på en særlig måde, og som perspektiverer de forhåndværende data, han eller hun arbejder med.

Derfor finder jeg det højst mærkværdigt, at et dansk værk som prætenderer at være "religionshistoriske tekster", kun benytter to danske religionshistorikere, og at man fra redaktionens side har set sig nødsaget til at inddrage to svenske religionshistorikere i områder, der allerede er dyrket af danske religionshistorikere. At overlade religionshistorisk arbejde til lingvister og religionssociologer er ikke, hvad jeg kalder religionshistorisk arbejde. Der er givetvis mange lingvister og religionssociologer, som både er religionshistorisk interesseret, og som endog udfører religionshistorisk forskning. Men deres formål og forudsætninger er ikke religionshistoriske, ellers ville disse uddannelser og forskningsresultater ligne hinanden. Og det gør de ikke. At der oven i købet blandt værkets danske medarbejdere kun er medtaget københavnere, er ikke mindre påfaldende.

Ved siden af disse eksterne problemer, rejser der sig en række indholdsmæssige spørgsmål. Forordet starter ellers godt:

... men mange af verdens religioner har enten slet ikke været belyst gennem tekstudvalg på dansk, eller kun gennem oversættelser der ikke bygger på kendskab til grundspørgsmålene. Det er velkendt at der består store muligheder for at fejltolke religionshistoriske tekster, hvis oversættelser og citater anvendes løst fra originaltekstens begrebsverden. I dette værk er derfor alle værker nyoversatte på grundlag af originalsproget – med mindre andet udtrykkeligt er angivet – og alle tekster er forsynet med indledninger, der placerer dem i deres kulturhistoriske sammenhæng. (p. 8).

Så store ord giver tilsvarende store forventninger. Man går i gang med bogen med det indtryk, at teksterne er nyoversatte af disse dygtige lingvister, og at oversættelserne er på grundlag af originalsproget. Men virkeligheden er en anden. Ud af værkets 520 sider udgør teksterne ca. 370 sider. Da der ikke foreligger en standardiseret måde at tilkendegive oversættelsesmetoden på, er det ikke umiddelbart gennemskueligt, hvilke tekster, der er nyoversatte, hvilke, der er allerede udgivne danske oversættelser,

og hvilke, der er oversættelser efter en foreliggende oversættelse på et andet europæisk sprog. Efter en nøjere granskning har jeg fundet ca. 240 sider nyoversatte tekster, hvilket jo er glimrende. Men ca. 130 sider, eller 35%, tilhører de to sidstnævnte kategorier. Brugen af allerede udgivne danske oversættelser eller oversættelser af oversættelser har selvfølgelig også sin berettigelse. Men det er trods alt så stort et antal sider, at det burde tilkendegives mere tydeligt end det er blevet gjort.

Ligesom de fleste andre værker med forskellige bidragsydere er dette værk noget varierende i kvalitet. For det første, hvad angør omfanget, er teksterne for nogle afsnits vedkommende hakket i stykker, så man får *hors d'oeuvres* i stedet for sammenhængende tekster (såsom Alsters sumerisk, babylonsk-assyrisk og hettitisk religion, og Tatárs mongolsk shamanisme), i modsætning til de mere tilfredsstillende afsnit (såsom Lindtners Indien, Poul Andersens taoismen, og Podemann Sørensens hellenismen).

For det andet står det ganske klart, at nogle af bidragsyderne ikke har taget deres opgaver helt alvorligt. Alsters enkelte tekstside om hettitisk religion, Lidins halve side om shintoismen, Kværnes to sider om bön-religion (og for den sags skyld Per Sørensens fem sider om tibetansk religion) kunne lige så godt være blevet udeladt. De står i modsætning til de mere dækkende afsnit såsom Manniches om ægyptisk religion, Asmussens om zarathustrismen og Søndergaards om Islam.

For det tredje søger de fleste forfattere at levere en dækkende behandling og nogle medtager derfor allerede foreliggende danske oversættelser. Men så finder man et afsnit som Preben Hansens om kristen mystik og askese, hvor hun henviser til kristelig mystik i *Verdensreligionernes Hovedværker* og introducerer sine egne tekster af forholdsvis ukendte personer som et supplement til ovennævnte værk. Det er ydermere ejendommeligt, at kristendommen overhovedet repræsenteres alene på denne måde.

For det fjerde er der tydelige niveauforskelle mellem bidragene. Hvidberg-Hansens afsnit om ugaritisk religion ligger på et

videnskabeligt niveau, som de fleste andre afsnit ikke kan måle sig med. Så hvem henvender *Gads religionshistoriske tekster* sig egentlig til? Jeg har svært ved at afgøre, om denne tekstsamling henvender sig til gymnasiet eller om den tænkes at være et seriøst universitetsredskab. Udover niveauproblemet, lider en del afsnit af utilstrækkelige henvisninger. Præcision, tidsstedfæstelse og placering i tekstkorpussammenhæng fremmer jo videregående studier.

Min sidste indvending er for mig den alvorligste, og det er her, at disciplinerne er principielt uenige. Jeg tænker på udvælgelseskriterierne i såvel områdevalg som valg af emner til belysning af disse. Det område, jeg selv er bedst inde i, er naturfolkenes religioner. De følgende bemærkninger vil derfor alene forholde sig til de af bogens afsnit, der drejer sig herom.

Afsnittene om naturfolkene er, med enkelte undtagelser, varetaget af religionssociologer. Med risiko for at rage ind i urtidens gløder synes jeg, at nogle ord burde falde. Når man véd, at religionssociologer er lige så forskningshistorisk bevidste som religionshistorikere, må områdevalget skyldes en uvidende redaktion, som har forsøgt på må og få hastigt at klæbe noget sammen.

Afsnittene om de levende, skriftløse stammerreligioner er hverken karakteristiske eller dækkende for naturfolkenes religioner globalt set. Det er uden tvivl interessant at inddrage f.eks. santalerne i Indien, men de har aldrig haft nogen betydning for udforskningen af naturfolkenes religioner. De områder, der bedst er belyst, og som traditionelt har bidraget til den teoretiske og empiriske udvikling inden for religionsvidenskaben, er de asiatiske (shamanistiske) folk, afrikanere, australiere, folk i Oceanien (melanesere og polynesere) og nordamerikanske indianere.

Afrika repræsenteres af Olssons afsnit om masaierne fra Kenya. Afsnittet er uden tvivl det bedste, da det bygger på eget indsamlet materiale oversat fra originalsproget. Men afsnittet er for kort og alt for teologiserende. De emner, som man inden for den tidlige etnografi og nuværende socialantropologi mest forbinder med Afrika, er højgudstro, forfædredyrkelse, kongedømme, overgangsritualer, symbolsystemer, magi og varsels-

systemer. Men af disse er kun det førstnævnte repræsenteret i tekstudvalget. Derfor burde der have været tekster fra mindst én stamme til, enten fra bantu-området eller fra Vestafrika.

Asiatisk shamanisme repræsenteres af Tatárs afsnit om mongolsk shamanisme på fem sider tekst. I løbet af disse fem sider får man tekster fra ikke mindre end tre forskellige områder. De er endvidere ritualtekster, som er så godt som ubrugelige uden den mytologiske og etnografiske baggrund. Der findes andre, mere brugbare, tekster fra de nordlige dele af Asien, der er bedre egnet til belysningen af shamanismen.

Eskimoernes religioner har en større politisk end forskningshistorisk betydning. På den anden side bliver data fra eskimoerne normalt inddraget i forskningen omkring shamanismen, som naturligvis centrerer sig omkring de asiatiske forhold. Sonne har, ligesom Tatar, forsøgt at dække bredden med alt for få sider (9 sider primære tekster). Selv om religionssociologer per definition er optaget af samfundsbetonede problemstillinger, ville afsnittet have været bedre tjent med at droppe de første meget nødtørftige tre underafsnit om amuletter, jagt og overgangssituationer og i stedet udvide afsnittet om shamaner med nogle flere og længere primære kilder for dermed at perspektivere Tatárs tekster. Afsnittets styrke derimod ligger i beskrivelsen af jagtceremonien i Tigara, Alaska.

Nordamerikanske indianeres religioner repræsenteres af Sundbyes afsnit om ute- og paiute-indianerne. Sundbye har gjort et gennemgående godt stykke arbejde med en fornuftig blanding af kulttekster og mytetekster, og hun afslører sans for emner, der er karakteristiske for hele Nordamerika. Men tyngdepunktet ligger igen omkring overgangsritualer.

Nordamerikanske indianeres religioner kan ikke alene repræsenteres af ute og paiute. Der foreligger mere betydningsfulde områder, som har præget forskningen på afgørende vis. Man kan nævne nordvestkyst-, prærie-, pueblo- og skovindianerne, hvis udforskning har styret amerikansk og europæisk etnografi og har påvirket sociologi, marxisme og materialistisk kulturanthropologi. Hvad kilder angår, er mytologiske tekster den mest be-

tydningsfulde kildeform inden for nordamerikanske religioner, hvilket har resulteret i en del afhandlinger om mytologiske emner og har påvirket myteforskning generelt og strukturalismen specielt. Dernæst, blandt ritual-emner, er overgangsfænomenet meget ringe belyst i Nordamerika. Tyngdepunktet ligger i tekster om hemmelige broderskaber og præsteskaber, om søgen efter personlige visioner fra skytsånder og om store, farverige religiøse fester.

Man finder i værket intet om Australien, selv om australske religioner og kulturer har været med til at etablere mindst tre discipliner: religionsetnologi, religionssociologi og religionspsykologi. Antropologerne debatterer australske slægtskabsformer den dag i dag.

Man finder heller intet om Melanesien, selv om der foregår betydelig forskning omkring ritualer i området i dag. Hvad Polyneisien angår, forekommer manglen i værkets afsnit om primitive religioner ufattelig, specielt i et land med sådanne navne som Prytz-Johansen og Torben Monberg. Enhver religionshistoriker kunne med lethed have oversat nogle engelske, franske eller tyske tekster inden for betydeligt mere centrale primitive religioner. Men når man oven i købet har specialister med kendskab til originalsproget, ikke alene blandt religionshistorikere, men sandelig også blandt etnografer, fortjener redaktionen en næse.

Bogen er nyttig at have, fordi man har samlet en del tekster på dansk, og den vil ganske givet blive brugt i mangel af bedre. Men religionsforskningen har udviklet sig så meget i de sidste par årtier, såvel teoretisk som empirisk, at det ikke længere bør være tilladt at støbe et sådant halvprofessionelt foretagende sammen. Det danske marked fortjener lige en tand bedre end det, Gads forlag har præsteret med udgivelsen af dette udvalg af religionshistoriske tekster.

Armin W. Geertz
Lektor, mag.art.
Institut for Religionshistorie
Aarhus Universitet